

Tämä on kustantajan hyväksymä versio. Lopullinen versio on julkaistu Virittäjässä 1/2021

<https://doi.org/10.23982/vir.100582>

Variaation tutkimuksen kolme aaltoa tutkijan uratarinan läpi

Penelope Eckert: *Meaning and linguistic variation. The third wave in sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press 2018. 204 s. + alkusanat 14 s. ISBN 978-1-107-12297-0.

Lienee enemmän kuin tavallista, että tutkijat tekevät eri aikoina tutkimusta eri tavalla, tekemästään oppien ja läpi uransa omaa tutkimustaan uusiin suuntiin kehittäen. Kovin usein ei kuitenkaan tarjoudu tilaisuutta päästä tutkijoiden tuntoihin heidän omien teoreettisten ja metateoreettisten reflektioidensa ja urakertomustensa kautta. Tähän Penelope Eckert tarjoaa pääsyn teoksessaan *Meaning and linguistic variation: third wave in sociolinguistics*. Teos on tekijänsä ”älylliset muistelmat” (*intellectual memoir*; s. 193), joissa kietoutuvat yhteen tieteen tekemisen arki ja pyhä sekä sosiolingvistisen variaation tutkimuksen kaari erityisesti yksilöllisen ajattelun näkökulmasta. Vastaavanhenkisen, moniäänisen retken alan kulkuun on aiemmin tarjonnut 43 sosiolingvistiikan pioneerin haastatteluihin perustuva teos *Making waves* (ks. Tagliamonte 2016), jossa haastatelluista Eckert on yksi. Kuten Tagliamonten teoksen otsikko implikoi, Eckertin käyttöön ottama, tutkimusalaa jäsentävä aaltometafaora on alalla omaksuttu, vaikka problematisoitukin. Nyt käsittelyssä olevaa, Eckertin pari vuotta myöhemmin julkaisemaa teosta kuljettaa syvällisempi itsetutkiskelu, joka kattaa vuonna 1942 syntyneen tekijänsä koko akateemisen uran ja sille johtaneet polut.

Esipuheessa (s. xi) Eckert kiteyttää saaneensa lingvistin peruskoulutuksensa ensimmäisessä aallossa, osallistuneensa toiseen aaltoon ja löytäneensä tieteellisen kotinsa kolmannessa. Teos onkin eräänlainen tutkijan matkakuvaus ensimmäisestä aallosta toisen kautta kolmanteen. Jostain syystä tätä kehityskaarta ei ole ilmi pantu teoksen alaotsikkoon *The third wave in sociolinguistics*.

Kolmas aalto Eckertin tarkoittamassa mielessä on lähestymistapa, joka asettaa analyysin keskiöön kielellisen variaation merkityksen kaikessa dynaamisuudessaan ja ennalta rajautumattomuudessaan. Kolmannen aallon sosiolingvistiikka lähestyy sosiaalisia merkityksiä ennen kaikkea tyylien tuottamisena ja tyyllittelyn käytänteinä, ja lähtee tyypillisimmin liikkeelle kielenulkoisesta kuin kielellisestä.

Pääotsikko *Meaning and linguistic variation* tiivistää teoksen ydinasian: sosiaalisen merkityksen tulkintaproblematiikan alan empiirisen moninaisuuden taustalla. Empiirisesti aallokon voi hahmottaa tutkimusmenetelmällisenä laajentumisena, joka on näkynyt fennistiikassakin (ks. myös Kurki & Mustanoja 2019; Nuolijärvi & Lappalainen 2020). Perimmältään aaltojen erottelu palautuu kuitenkin niiden erilaiseen tulkintaan sosiaalisesta merkityksestä, joka on ohjannut myös menetelmällisiä valintoja.

Teoksen rakenne

Teoksen ytimen muodostavat Eckertin 11 uudelleenjulkaistua artikkelia, jotka ovat ilmestyneet vuosien 1980–2008 välillä, ja lisäksi yhden konferenssiesitelmän. Siten 193-sivuinen teos pitää sisällään varsin vähän kokonaan uutta tekstiä – vain noin viidenneksen. Muut tekstit ovat teoksen päättävää lyhyttä lukua 11 (”The semiotic landscape”) lukuun ottamatta artikkeleita alustavia tai niiden perään sijoitettuja lyhyehköjä, enimmillään muutaman sivun laajuisia jälkikirjoituksia. Artikkelit on jaettu kaikkiaan kymmeneen lukuun. Artikkelitekstit noudattavat sisällöllisesti alkuperäisiä, joskin abstraktit ja lähdeluettelot on poistettu. Lähteet on listattu kokoavasti teoksen lopussa, mikä on tarkoituksenmukainen, teosmaisuuutta tuottava ratkaisu. Artikkelien järjestys ei noudata niiden ilmestymisjärjestystä vaan tematiikkaa, joka on rakennettu jakamalla teos kolmeen pääosaan. Ne – etenkin ensimmäinen ja toinen osa – kuitenkin muodostavat Eckertin uran ja tieteellisen ajattelun näkökulmasta melko selkeän kronologian.

Ensimmäinen osa (”Beginnings”) käynnistyy tekijän kuvauksella siitä, miten hän tuli innostuneeksi kielitieteestä siitä huolimatta, ettei ollut kovin menestynyt koulussa tai identiteetiltään akateemisesti orientoitunut. Kahteen sivuun on mahtunut elävästi kuvattu tiivistys siitä, miten kirjoittaja päätyi klassisen epätasa-arvoisesta perheasetelmasta ja samaan häntä ajavan, vääränlaisen poikaystävän ikeestä ensin päivätyöhön Rockefeller-instituuttiin ja sitten, reputetun pääsykokeen myötä, high school -opettajaksi. Työnsä ohessa hän kävi William Labovin – tuolloin nuoren apulaisprofessorin – luennoilla. Loppu onkin historiaa, jota teoksessa kuvataan mukaansatempaavasti ja avoimesti, henkilökohtainen elämänselitys akateemiseen ajatteluun kytkien. Esimerkiksi huijarisyndrooma, josta Eckert kertoo kärsineensä akateemisen uransa alusta saakka, kulkee läpi teoksen selityksenä hänen toimintamalleilleen tai pikemminkin tilaisuuksille, joita hän jätti käyttämättä kuvitellessaan olevansa huono. Moniin

tilaisuuksiin hän toisaalta myös tarttui ja kuten tavallista, erinäisillä sattumilla on ollut merkityksensä tekijän elämän ja samalla osaltaan tieteenkin kululle.

Taipaleen alku: murrehaastattelut sosiaalisen merkityksen kysymysten herättäjänä

Teoksen ensimmäinen osa sisältää (tässä järjestyksessä) artikkelit *The paradox of national language movements* (Journal of Multilingual and Multicultural development 1983) sekä *Diglossia: separate and unequal* (Linguistics 1980). Nämä palautuvat Eckertin henkilöhistoriassa aikakaudelle (1960–70-luku), jolloin hän aloitteli kielentutkijan uraansa ranskalaiseen dialektologian parissa laadittuaan maisterintutkielmansa erään eteläranskalaisen murteen morfologiasta ja päädyttyään kenttätöihin Pyreneille Soulaniin. Eckert ei ole tunnetuin edellä mainituista artikkeleista, mutta näissä käsiteltyjen, tutkittuja kieliyhteisöjä koskevien kielen statuksiin sekä kielipoliittisiin ja -ideologioihin liittyvien kysymysten voi nähdä jonkinlaisena ponnahduslautana tekijänsä motivaatioon ja kykyynkin tehdä etnografiaa. Diglossia-artikkelia pohjustava käsittely tuo myös esiin läheisen kollegiaalisen suhteen Laboviin, joka tunnetaan variaation tutkimuksen ensimmäisen aallon (yhtenä) perustajana. Labovin merkitys Eckertin uralle ja ajattelulle näyttäytyy etenkin sen alkumetriensä osalta merkittävänä.

Teoksen toinen osa (”My participation in the second wave”) alkaa Eckertin kuvauksella onnellisesta sattumasta: kun hänellä oli yksityiselämässään paineita muuttaa pois New Yorkista, Michiganin yliopisto sattui juuri samoihin aikoihin tiedustelemaan Labovilta sopivaa väitöskirjantekijää antropologian laitokselle. Eckertin mitä ilmeisimmin jo Pyreneillä virinnyt etnografinen orientaatio pääsi Michiganissa valloilleen hänen tunnetuimmassa projektissaan, jonka kontekstina oli detroitilainen ”Beltenin” (pseudonyymi) high school. Tässä yhtälössä merkittävänä näyttäytyy myös vuonna 1978 järjestetty työpaja, jonka seurauksena Eckert pääsi keskusteluyhteyteen Lesley Milroyn, Susan Galin ja John Gumperzin kanssa. Lähtökohdat sosiaalisten verkostojen tutkimiseen Detroitissa liittyivät paitsi edellä mainitulta kolmikolta saatuihin vaikutteisiin myös aiempien tutkimuskokemusten nostattamaan kiinnostukseen tutkia kielenmuutoksen kannalta olennaisia sosiaalisia mekanismeja kielenkäyttäjien arkitodellisuuteen paneutumalla.

Nykyään sosiolingvistiikassa on jo selviö, että kielellisiä kysymyksiä voidaan lähestyä yhtä lailla sosiaalisista kuin kielellisistä lähtökohdista (ks. esim. García, Flores & Spotti 2017). Tradition alkuajoina näin ei kuitenkaan ollut; alan lingvistiksi kurillista

etunojaa 1970-luvun lopulla kuvaa se, ettei Eckert hankkeeseen liittyvässä rahoitushakemuksessaan rojhennut käyttää käsitettä sosiaalinen merkitys (*social meaning*), koska ei uskonut sen Labovin kanssa käymiensä keskustelujen perusteella menevän hakemusten arvioinnissa läpi (s. 32–33). Kiinnostus tutkia nuorten aikuisten muodostamia sosiaalisia verkostoja ja näiden sosiaalista järjestystä perustui kuitenkin kokonaisvaltaisempaan sosiaalisen toimijuuden tutkimisen ideaan, johon Eckertillä oli syttynyt palo jo murrehaastatteluja tekevänä kenttätyöläisenä.

Toinen aalto: etnografia sosiaalisen merkityksen avaajana

Teoksen toinen osa on laajin. Se kokoaa yhteen viisi artikkelia ja yhden konferenssiesityksen. Osan aloittavien lukujen 3–4 rungon muodostavat tekijän Beltenissä tekemään etnografiaan perustuvat artikkelit *Clothing and geography in a suburban high school* (teoksessa *Researching American culture* 1980) ja *Sound change and adolescent social structure* (*Language in Society* 1988). Kohderyhmän valintaa oli motivoinut keskittyminen ikäryhmään, joka aiemmissa survey-tutkimuksissa oli paljastunut kielenmuutoksia innovoivaksi mutta jäänyt strukturalistisessa paradigmassa katveeseen. Suhteessa aiempaan Eckertin hanke toi siten tässäkin mielessä uutta.

Se, että tutkimuskohteeksi päätyi juuri tämä koulu, perustui Eckertin vuorovaikutukseen opiskelijoidensa kanssa: ”Beltenin” opiskelijat olivat kertoneet Eckertille *jockeista* (kouluorientoituneet) ja *burnouteista* (koulupahikset). Artikkeleita kehystävissä teksteissä tulee esiin monta kiinnostavaa yksityiskohtaa yhteistyöstä opiskelijoiden kanssa, etnografisen työn valmistelusta ja olosuhteista. Eckert muistelee myös järkytystään siitä havainnosta, ettei nuorisoa käsittelevää etnografista kirjallisuutta juurikaan ollut ennestään saatavilla. Uraa oli uurrettava itse. Ensimmäisen artikkelin Beltenin sosiaalisesta järjestyksestä Eckert kirjoittikin vaatetuksen semiotiikasta ja sosiaalisten rakenteiden tilallisuudesta (*social geography*). Tähän osaan valitut artikkelit valottavat paitsi sitä, miten sosiaaliluokalla on relevanssinsa myös koulun sosiaalisessa todellisuudessa, myös sitä, miten sosiaaliluokka jäsentyy nuorison parissa omalla logiikallaan – osin irrallaan vanhempien sosioekonomisista taustoista. Tästä työstä käynnistyi Eckertin tyyliin keskittyvä orientaatio, jonka voi katsoa (ja jonka tekijä itse julistaa) jo pohjustaneen variaationtutkimuksen kolmatta, tyylien semiotiikkaan keskittyvää aaltoa.

Teoreettista siirtymää toisesta aallosta kolmanteen edustaa mielestäni myös tilan käsitteistämisen problematiikkaan keskittyvän artikkeli *Variation and a sense of place* (2004),

joka on sijoitettu toisen osan kolmanneksi artikkeliksi. Tekijä pohjustaa artikkelia pohdinnallaan kieliyhteisön kuvitteellisuudesta ("there is no such thing in the wild", s. 66). Eckertin pääargumenttina tässä on, että kieliyhteisöihin keskittymisen sijaan (*linguistics of community*) analyysin tulisi keskittyä kontaktilähtöisyyteen (*linguistics of contact*). Kiinnostavia hänen mukaansa ovat sosiaalisten kontaktien rajapinnat ja niiden struktuurien dynaamisuus: ne rakentuvat ennemminkin semioottisesti kuin lokaatioperustaisesti. Lähtökohdat tälle variaation spatiaaliselle ajattelulle on avattu reflektiivisesti myös alkuperäisessä julkaisussa, missä Eckert kuvaa tätä oivallusta aiemmista tutkimuksistaan oppimisena. Oppiminen pohjaa paitsi tutkimustyöhön urbaaneissa lähiöissä myös jo aikaan murremaantieteilijänä Etelä-Ranskassa. Myös sosiolingvisti Barbara Johnstone ja lingvistisen antropologian edustajien Judith Irvinen ja Susan Galin työ tulevat esiin vaikuttajina, joista Eckert on ammentanut ajatteluunsa tilan ja variaation ideologisesta luonteesta. Käänteentekevänä näyttäytyy päätyminen muutaman urasivupolun jälkeen 1980-luvulla Jean Laven ja Etienne Wengerin kanssa samaan tutkimuskeskukseen Stanfordin yliopistossa, missä hän sai tutustua mainittujen kollegoiden teoriaan toimintayhteisöstä (*community of practice*). Toimintayhteisöstä tuli yksin toisen aallon avainkäsitteitä, joka fennistiikassa nousi laajempaan tietoisuuteen erityisesti Hanna Lappalaisen väitöskirjan (2004) näytettyä suuntaa.

Eckert kuvaa teoksen toisen osan artikkeleiden kehystyksissään muun muassa tiedepoliittisia hankaluuksia, joita hän koki urallaan etnografina ja feministinä. Osan II neljättä artikkelia *The whole woman: sex and gender differences in variation* (Language Variation and Change 1989) Eckert pitää julkaisuna, joka alkoi kaivaa kuilua hänen edustamansa laadullisen tutkimuksen ja sosiolingvistiikan silloisen kvantitatiivisen valtaviiran välille. Tuon artikkelin kanssa dialogiin asettuva Labovin laaja artikkeli (ks. Labov 1990) loi Eckertin mukaan (s. 107) jännitteen, jonka kääntämistä hedelmälliseksi keskusteluksi esti hänen taipumuksensa mieluummin vaieta ja vetäytyä keskustelusta kuin antautua riskille tulla tulkituksi tyhmänä.

Kolmekymmentä vuotta myöhemmin Eckert harmittelee tarpeetonta konfliktia, joka jäi pitkäksi ajaksi ilmaan labovilaisen ensimmäisen aallon sosiolingvistiikan ja sitä haastavan, variaation ideologisia yhteyksiä tavoittelevan laadullisen tutkimuksen välille. Eckert koki edustamassaan lähestymistavassa yksinäisyyttä mutta kuvaa löytäneensä voimaannuttavat verkostonsa monitieteisesti orientoituneiden antropologien ja feminististä lingvistiikkaa tehneiden Berkeleyyn kollegoiden parissa. Tässä ympäristössä oli helpompi hengittää etsiessä vastausta sen tyyppisiin kysymyksiin kuin miksi juuri nuoret naiset käyttävät kielellistä variaatiota laaja-alaisemmin tyyli(e)nsä tuottamisessa kuin miehet. Teoksesta ilmenee, että kulisissa Eckert ja Labov ovat käyneet keskustelua sosiaalisen merkityksen ja

kielenmuutoksen välisistä suhteista enemmän tai vähemmän jatkuvasti. Julkisesti melko hiljattain ilmestyneessä artikkelissa he tekevät sen yhdessä (Eckert & Labov 2017).

Kolmas aalto: variaatio semioottisena systeeminä

Eckertin etnografinen työ koulukonteksteissa tulee teoksessa kuvatuksi useiden uudelleenjulkaistujen artikkeleiden ja niitä ryydittävien tutkijanpolun ja teoreettisen ajattelun etenemiskuvausten puitteissa. Teoksen toisesta osasta kolmanteen johtavana nivelenä toimii luku 9 (”Foregrounding style”), joka sisältää kaksi substanssikirjoitusta. Niistä ensimmäinen (*Variation and personal/group style*) on Eckertin vuonna 1993 yhdessä opiskelijoidensa kanssa pitämä esitelmä. Se käsittelee tyyliä monista aineksista kehkeytyvänä prosessina (*bricolage*), jossa kielelliset valinnat edustavat vain yhdenlaista resurssityyppiä. Fennistiikkaan tätä lähestymistapaa on ankkuroinut Heini Lehtonen vuorovaikutussosiolingvistiksessä väitöskirjassaan (2015; ks. erit. s. 46, 50). Lingvistiksi tyyliä on Eckertin (s. 118) mukaan kyse kielellisten resurssien kimpuista, jotka tuottavat sosiaalista merkitystä, yhdessä muiden, ei-kielellisten resurssienkanssa. Olennaista on myös se, että siinä missä tyyli konstruktiona itsessään on tunnistettu, ovat sen osat velkaa laajemmalle kielellisen variaation merkitysten maisemalle (*”owes its existence to its life in a broader landscape of meaning”*, s. 118). Tässä paperissa keskitytään yksittäisen kielenkäyttäjän, ”Trendyn”, tyylin analyysiin. Kirjoituksessa on jo nähtävissä kolmannen aallon manifesti, vaikka sellaiseksi Eckert itse määrittelee vasta liki 10 vuotta myöhemmin julkaistun artikkelin *Demystifying sexuality and desire* (teoksessa *Language and sexuality 2002*), joka avaa johdattelutekstin jälkeenteoksen kolmannen osan (”The third wave”). Kirjoitus oli alkujaan puheenvuoro Don Kulickin esittämään konferenssiesitelmään (ks. Kulick 2000), jossa tämä ajaa siirtymää identiteetikategorioiden tutkimuksesta sen tutkimiseen, miten ihmiset kategoriojäsentyksiään (sellaisista kuten ”homo”, ”lesbo”) käsittelevät. Tässä tarkastelussaan Eckert esittää puolustuspuheenvuoron sosiaalisille kategorioille, joiden avulla hän kehittää kolmannen aallon ydinteoriaansa persoonien (*personae*) tuottamisesta – persoonien, joiden rakentuminen perustuu erilaisten väljien identiteetikategorioiden (”homo”, ”hetero”, ”juutalainen” ym.) olemassaoloon ja kulttuuriseen tunnistamiseen (s. 129).

Muut teoksen kolmanteen osaan sijoitetut aiemmin julkaistut kirjoitukset on ilmeisen huolella valittu avaamaan kolmannen aallon teoreettisia ydinajatuksia. Näistä *Elephants in the room* (2003) on alkujaan julkaistu *Journal of Sociolinguistics* -lehdessä

johdannoksi Nikolas Couplandin ja Mary Bucholzin *autenttisuuden* ideologiaa käsitteleville artikkeleille. Siltana hänen tunnettuun variaatiota ja indeksisiä kentiä käsittelevään artikkeliinsa *Variation and the indexical field* (Journal of Sociolinguistics 2008) Eckert pohtii parin sivun verran variaation tiedostamisen vs. tiedostamattomuuden merkitystä kielellisessä toimijuudessa ja ääntenmuutosten syntymekanismeissa. Eckertin argumentti on, että merkittävä osa kielellisestä (kuten muustakin) toiminnasta tapahtuu ilman siihen kohdistuvaa erityistä huomiota, eikä kielenilmiöihin kohdistuva huomio tai tietoisuus ole sosiaalisen merkityksen ja merkitysten kierrättymisen kannalta välttämätön, kuten perinteisesti on esitetty.

Ainakaan pääosa vuonna 2008 julkaistun artikkelin ajatuksista ei edusta Eckertin ajattelussa varsinaisesti uutta, mutta niiden tuominen julki on kenties vaatinut vuosien rohkeuden keruun. Tätä heijastelee se, miten Eckert kuvaa (s. 125) vähittäistä vapautumistaan huijarisyndrooman pihdeistä vasta 1990-luvun lopulta alkaen antropologyhteisön keskuudessa. Vaikka *Variation and the indexical field* on taustahistoriastaan irrallaankin luettavissa vastineeksi labovilaisen kvantitatiivisen variationismin ajattelulle, argumentoinnin rohkeutta sekä variationistisen sosiolingvistiikan ja lingvistisen antropologian välisen suhteen käsittelytapaa voi ymmärtää nyt uudella merkitystasolla.

Puheena olevassa artikkelissa Eckert esittää variaation sosiaalisen indeksisyyden ja kieli-ideologisten mekanismien tutkimuksen sosiolingvistiikassa tasaveroiseksi tehtäväksi makroanalyttisen analyysisiperinteen kanssa. Labovin (1963) klassisen Martha's Vineyardin tutkimuksen Eckert nimeää tutkimusfilosofiansa esikuvaksi, joka kuitenkin tuli jääneeksi makrorakenteisiin keskittyvän tutkimusperinteen jalkoihin. Kvantitatiivisen perinteen yhteyttä sosiaaliseen teoriaan Eckert moittii löyhäksi (s. 144–145), eikä ole kritisoijana ensimmäinen (ks. myös esim. Figueroa 1994 ja Coupland, Sarangi & Candlin 2001). Indeksisen kentän, ja samalla kolmannen aallon, keskeisenä teoreettisena ytimenä on hiljattain edesmenneen Michael Silversteinin (2003) indeksisten järjestysten malli, jonka avulla kielenkäyttäjien toimijuus kielenilmiöiden merkitysten tuottamisessa ja niiden ajallis-paikallisessa joustavuudessa voidaan analyttisesti etualaistaa. Tyylien rekisteriytymisen (Agha 2003) taustalla ovat sosiaaliset rakenteet (luokat), mutta vain epäsuorasti (s. 146), ja yhdessä muiden semioottisten resurssien kanssa minkä hyvänsä tason kielenilmiöt foneettisista leksikaalisiin ja (morfo)syntaktisiin ovat paikallisissa olosuhteissaan potentiaalisia aineksia tyylien tuottamisessa.

On yleisesti tunnustettua, ettei kahta täysin samalla tavoin kieltä käyttävää yksilöä ole. Vaikkei tämä ole jäänyt kvantitatiivisessa paradigmassa huomiotta, asettaa kolmas aalto yksilöiden ainutlaatuisuuden ja yksilöllisen toimijuuden empiiriseen keskiöön. Teoksen

artikkeleista viimeinen, *Where do ethnolects stop* (International Journal of Bilingualism 2008) ja siinä käsitelty yksittäinen vokaalipiirre (variaabeli /æ/) toimii empiirisenä esimerkkinä merkitysten monikerroksisuudesta kalifornialaisessa alakoulussa. Äänten vaihtelua ei säätele suinkaan yksin oletettu etnisyyttä ("Chicano") vaan myös erilaisten paikallisten sosiaalisten kategoriarajojen ja tilanteittain vaihtelevien asemoitumisten systeemi, jonka taustana toimii kielellisen variaabelin etnisyyteen kytkeytyvä tunnusmerkkisyys. Systeemi ei kuitenkaan yksin määritä sen käyttöä. Analyysi näyttää konkreettisesti, miten variaation merkityksiin on pääsy ainoastaan tuntemalla paikallinen konteksti ja siinä vallitsevien sosiaalisten suhteiden dynamiikkaa, jolla on oma, makrorakenteiden puitteita vasten avautuva logiikkansa.

Kielen sosiaalinen elämä aallokon pyörteissä

Teoksen kolmannessa osassa, *Variation and the indexical field* -artikkelin päätteeksi, Eckert toteaa esittäneensä kolmannen aallon agendaksi "vain ajatuksen, jota toiset voivat viedä eteenpäin" (s. 164). Toive on vaatimaton ottaen huomioon, millä laajuudella näihin ajatuksiin on sosiolingvistien yhteisöissä tartuttu. Artikkelit on ollut vuosia ja on edelleen lehden kaikkien aikojen siteeratuin artikkeli. Vuonna 2012 virallisesti julki tullut artikkeli *Three waves of variation study* (jota tämä teos ei sisällä) oli jo pitkään ennen ilmestymistään tunnettu käsikirjoituksena, joka oli saatavilla Eckertin kotisivuilta ennen ilmestymistään *Annual Review of Anthropology* -lehdessä. Voikin sanoa, että kolmas aalto on lyönyt globaalin sosiolingvisti-yhteisön eri rannikoille vaahtopäiden voimalla.

Eckertin esittämistä ajatuksista on sosiolingvistiikassa käyty kriittistäkin keskustelua, jossa on huomautettu ainakin toimijuuden ylikorostumisesta sosiaalisten rakenteiden kustannuksella sekä kolmannen aallon kontekstualisoinnin tieteellisen ja maantieteellisen rajauksen kapea-alaisuudesta (Bell 2016: 401-403). Fennistiikassa Eckertin aaltomalli on inspiroinut Kurkea ja Mustanojaa tarkastelemaan [*k*]äänteitä, aaltoja ja risteymiä *fennistisessä variaation tutkimuksessa*. Artikkelissaan (Kurki & Mustanoja 2019) he ottavat kriittisesti kantaa teoriaan lähinnä itse aalto-metaforan epäonnistuneisuuden näkökulmasta. Eckertin mukaan hänen tavoitteenaan on ollut tarkastella rinnakkain erilaisia lähestymistapoja sosiaalisen merkityksen tutkimiseen, mutta perinteiden käsittely tulee helposti luetuksi mainituissa artikkeleissa arvottavasti vastakkain aseteltuina, mistä myös Nuolijärvi ja Lappalainen (2020: 128–129) ovat huomauttaneet. Tämän kritiikin Eckert on saanut tuta, mihin teoksen päättävien sanojen (s. 192) voi tulkita implikoivan: "To the extent that this reification has attracted people to the study of meaning, I'm proud; to the extent it has created boundaries,

not so much”. Aaltojen vastakkainasettelujen tarpeettomuus ja niiden rinnakkaiselon väistämättömyys ja jonkinasteinen välttämättömyyskin tulevat teoksessa läpi selvemmin kuin kolmannen aallon manifestia liputtavissa yksittäisissä artikkeleissa (2008, 2012). Käsillä oleva teos paitsi asemoi aallot suhteessa toisiinsa selvemmin toisiaan tukevassa kuin vastakkain asettuvassa valossa myös avaa perinpohjaisemmin tekijänsä metateoreettista ajattelua ja siirtymiä aallosta toiseen.

Teos läpivalaisee sitä, millä tavoin määrällisen ja laadullisen variaation tutkimuksen lähestymistavoissa on ennen kaikkea kyse eroista empiirisissä tutkimuskohteissa taustasitoumuksineen. Kuten Nieminen (2019: 141) on todennut, kielitieteen metodologia nojaa aina väistämättä johonkin merkitysteoriaan, ja sen osalta kolmas aalto eroaa aiemmista, erityisen selvästi ensimmäisestä aallosta. Kolmannen aallon sosiolingvistiikka nojaa Peircen merkkiteoriaan, joka ei oleta merkityksiä kiinteiksi (vrt. Saussure) vaan vuorovaikutustoiminnassa muokkautuviksi prosesseiksi. Käsillä olevan teoksen päätösluvussa *The semiotic landscape* Eckertin tekemä ero maiseman ja kartan välille (*landscape vs. map*) on aaltometafora onnistuneempi. Variaation sosiaalisiin merkityspotentiaaleihin on pääsy ainoastaan laadullisilla, etnografisesti orientoituneilla tutkimuksilla, jotka sijoittuvat paikallisiin, elettyihin maisemiin. Makrososiologiset kategoriat rullaavat puolestaan auki laajemman sosiaalisen kartan, johon nuo paikalliset maisemat väistämättä ovat jonkinlaisessa semioottisessa suhteessa. Ensimmäisen aallon lähestymistapa suhteessa kolmanteen ei siis ole käynyt tarpeettomaksi tai ole sen kanssa edes täysin yhteen sovittamaton. Kyse on pikemminkin eroista tutkimuskohteissa. Voitaisiin sanoa, että variaation tutkimuksen eri aallot auttavat soutamaan samaan suuntaan eri airoin.

Lopuksi

Vaikka Penelope Eckert ei ole ainoa, joka lähestymistavoiltaan paikantuu kolmannen aallon sosiolingvistiikkaan, on mitä todennäköisimmin moni sosiolingvisti päätynyt perehtymään tai vähintäänkin palaamaan lingvistisen antropologian keskeisten teoreetikkojen (Silverstein, Agha) ajatuksiin Eckertin tuotannon kautta. Fennistiikassa näin tohdin sanoa käyneen ainakin Marja-Leena Sorjosen johtamassa *Helsingin suomea* -hankkeessa (2009–2012), jossa vuorovaikutus(sosio)lingvistiikan ja kieliäsenntutkimuksen keinoin tutkittiin kielellisten valintojen, sosiaalisen toiminnan ja yhteiskunnallisten prosessien välisiä yhteyksiä (ks. Sorjonen, Rouhikoski ja Lehtonen 2015). Vaikka Eckert itse ottaa tähän vain pintapuolisesti

kantaa, on kieliäsenne tutkimus kiistatta sosiolingvistiikan osa-alue, jolle variaation semioottinen, indeksisiin järjestyksiin pohjaava tulkintamalli on otollinen tutkimuksen empirian ja teorian kehittämiseksi. Peirceläiseen merkkiteoriaan nojaavien ja siitä ammentavien teorioiden ohjaamina voidaan päästä kiinni siihen, miten kokonaiset varieteetit tai niiden osaksi elimellisesti kuvitellut piirteet ovat tulleet vakiintuneiksi kieliyhteisön ajattelussa pitkän ajan saatossa (Johnstone 2009; Halonen, Nyström, Paunonen ja Vaattovaara 2020). Mutta kuten Eckert ja Labov tuoreehkossa yhteiskirjoituksessaan toteavat (2017: 471), variaation sosiaalisen merkityksen tilanteisen dynamiikan tutkiminen on toistaiseksi keskittynyt pääosin kielellisten tuotosten tutkimiseen, ja kielenkäyttäjien mielteiden (*perceptions*) näkökulmaa edustavassa tutkimuksessa se on vasta kehittymässä (vrt. kuitenkin esim. Campbell-Kibler 2008; Soukup 2015).

Eckertin teos avaa perusteellisesti variaation tutkimuksen kolmannen aallon tutkimusfilosofiaa kehittäjensä ja nimeäjensä omien empiiristen tutkimusten valossa. Se ei käy juurikaan dialogia kolmanteen aaltoon sijoittuvien muiden tutkimusten kanssa, mutta tämä ei ole ollut teoksen intentionakaan. Tekijänsä yksiin kansiin kootut artikkelit metareflektoineen muodostavat yksittäisen tutkijan tieteellisen matkakuvauksen elämälle tyypillisine taitekohtineen, inhimillisine tunteineen ja sattumuksineen – märehimättä. Teosta läpäisee niin tieteellinen sosiaalisen merkityksen tutkinta kuin sosiaalisten suhteiden merkitys ja jatkuva oppiminen tutkijan urapolulla. Kollegoiden ja opiskelijoiden kanssa käytyjen keskustelujen ja heiltä oppimisen merkitys välittyy tavalla, joka maalaa maailman yhdestä tunnetuimmasta sosiolingvististä kuvan aivan tavallisen etevänä ja sitoutuneena tutkijana epävarmuuksineen ja uravaikeuksineen. Teos voikin voimaannuttaa lukijaansa monella tavalla. Joka tapauksessa Eckertin toive siitä, että hänen esittämistään ajatuksista kolmannen aallon sosiolingvistiikassa jatketaan eteenpäin, on kuultu. Ja niin jatkuu sosiolingvistiikan tarina.

Johanna Vaattovaara

etunimi.sukunimi@tuni.fi

Kirjoittaja on suomen kielen apulaisprofessori Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa.

Kirjallisuus

- AGHA, ASIF 2003: The social life of cultural value. – *Language and Communication* 23 s. 231–273
- BELL, ALLAN 2016: Succeeding waves. Seeking sociolinguistic theory for the twenty-first century. – Nikolas Coupland (toim.), *Sociolinguistics. Theoretical debates* s. 391–414. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAMPBELL-KIBLER, KATHRYN 2007: Accent, (ING) and the social logic of listener perceptions. – *American Speech* 82 s. 32–64.
- COUPLAND, NIKOLAS – SARANGI, SRIKANT – CANDLIN, CRISTOPHER N. (toim.) 2001: *Sociolinguistics and social theory*. London: Longman.
- FIGUEROA, ESTHER 1994: *Sociolinguistic metatheory*. Oxford: Pergamon.
- ECKERT, PENELOPE 2012: Three waves of variation study. The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. – *Annual Review of Anthropology* 41 s. 87–100.
- ECKERT, PENELOPE – LABOV, WILLIAM 2017: Phonetics, phonology and social meaning. – *Journal of Sociolinguistics* 21 s. 467–496.
- GARCÍA, OFELIA – FLORES, NELSON – SPOTTI, MASSIMILIANO 2017: Introduction. Language in society. A critical Poststructuralist perspective. – Ofelia García, Nelson Flores, Massimiliano Spotti (toim.), *The Oxford Handbook of Language and Society* s. 1–18. Oxford: Oxford University Press.
- HALONEN, MIA – NYSTRÖM, SAMU – PAUNONEN, HEIKKI – VAATTOVAARA, JOHANNA 2020: *Stadin syntinen* s. Helsinki: Art House.
- JOHNSTONE, BARBARA 2009: *Speaking Pittsburghese. The story of a dialect*. Oxford: Oxford University Press.
- KURKI, TOMMI – MUSTANOJA, LIISA 2019: Käänteitä, aaltoja ja risteymiä fennistisessä variaationtutkimuksessa. – Markus Hamunen, Tommi Nieminen, Tapani Kelomäki & Hannele Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* s. 87–120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KULICK, DON 2000: Gay and lesbian language. – *Annual Review of Anthropology* 29:1 s. 243– 285

LABOV, WILLIAM 1990: The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. – *Language Variation and Change* 2 205–251.

LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

NIEMINEN, TOMMI 2019: Peircen haaste nykytieteelle. – Markus Hamunen, Tommi Nieminen, Tapani Kelomäki & Hannele Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* s. 141–185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO – LAPPALAINEN, HANNA 2020: Sosiolingvistiikka. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä IV* s. 865–895. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SILVERSTEIN, MICHAEL 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. – *Language and communication* 23 s. 193–229.

SORJONEN, MARJA-LEENA – ROUHIKOSKI, ANU – LEHTONEN, HEINI (toim.) 2015: *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1310. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SOUKUP, BARBARA 2015: Mixing methods in the study of language attitudes: Theory and application. – Alexei Prikhodkine & Dennis R. Preston (toim.), *Responses to language varieties. Variability, processes and outcomes* s. 55–84. Amsterdam: John Benjamins.

TAGLIAMONTE, SALI A. 2016: *Making waves. The story of variationist sociolinguistics*. Chichester: Wiley Blackwell.